

معماری به روایت فردوسی*

گزارش: نفیسه سیده

کنون برگشایم در داستان
بر او آفرین کاو جهان آفرین
خداوند دارنده هست و نیست
سخن های شایسته باستان
ابا آشکارا نهان آفرین
همه چیز جفت است و یزدیکی است

در آستانه شب یلدا و در سیزدهمین کارگاه نظریه‌های نو هم‌زمان با سالروز تولد دکتر «علی اکبر سرفراز»، پیشکسوت باستان‌شناسی ایران، نشستی با حضور ایشان و سرکار خانم «مهین بانو اسدی» - شاعر، نویسنده، پژوهشگر ادبی و روزنامه‌نگار - برگزار شد. مهین بانو اسدی از معدود بانوانی است که هنر شاهنامه‌خوانی را در ایران زمین زنده نگه داشته‌اند. ایشان با معرفی شاهنامه به عنوان مجموعه "آیین بزرگی" مردم ایران که در آن از دانش‌ها، هنرها و ورزش‌های گوناگون سخن به میان آمده، عناصر معماری موجود در شاهنامه («گنگ‌دژ هوخ»، «گنگ‌دژ» یا «بیگند» و «گنگ‌دژ») را نام می‌برد و با شرح داستان سیاوش، به تاریخ و توصیف گنگ‌دژ و سیاوش گرد می‌پردازد.

داستان با سفر سیاوش به توران زمین آغاز می‌شود. در آنجا او با دختر افراسیاب فرنگیس - ازدواج می‌کند و همراه او به محلی می‌رود که گنگ‌دژ قرار است ساخته شود. او این شعر از شاهنامه را بسیار زیبا و به واسطه نکات اخلاقی موجود در آن، پرداختن صرف به ویژگی‌های کالبدی آن را اشتباه می‌داند. نیاکان ما شهرها را طوری می‌ساختند که با بستر آن هماهنگ باشد و محیط زیست اولویت اصلی آنها محسوب می‌شده است. برخلاف امروز که درختان به راحتی قطع و جای آن ساخت‌وساز می‌شود. وی در ادامه با خواندن اشعار مربوط به داستان سیاوش و گنگ‌دژ، نحوه معماری و ساخت آن را بسیار هوشمندانه و با محاسبات دقیق عنوان کرد. در این شعر از ابعاد و اندازه گنگ‌دژ و حتی مصالح آن به ظرافت نام برده شده است.

درازی و پهنش سی باریسی
یک و نیم فرسنگ بالای کوه
بودگر بیمایدش باریسی
که از رفتنش مرد گردد ستوه

ز سنگ و ز گچ بود و چندی رخام
دوسدرش فزونست بالای اوی
وزان جوهری کش ندانیم نام
همان سی و پنجست پهنای اوی

این توصیفات ظریف و دقیق در داستان ساخت سیاوش گرد هم دیده می‌شود. سیاوش پس از ساخت گنگ‌دژ که تیر و منجیق بدان راه نداشت، برای ساختن شهری آرمانی حرکت کرد. او شهری به طول و عرض دو فرسنگ ساخت و در آن کاخی بلند با ایوان بزرگ، پالیز و باغ، گلزاری از سنبل و لاله و در گوشه‌های آن نیز گنبدهایی زیبا بنا کرد و نام آن را سیاوش گرد گذاشت که شهرت زیبایی‌اش از هند و چین گذشت.

از ایوان و میدان و کاخ بلند
بیاراست شهری بسان بهشت
بر ایوان نگارید چندی نگار
ز پالیز و گلشن ارجمند
به هامون گل و سنبل و لاله کشت
ز شاهان وز بزم و ز کارزار

زدیگر سو افراسیاب و سپاه
به هر گوشه‌ای گنبدی ساخته
چوپیران و گرسیوز کینه خواه
سرش را به ایراندر افراخته

جلسه با سؤالات و نظراتی در خصوص داستان سیاوش ادامه پیدا کرد. سؤال اصلی که موضوع بحث حاضران بود چنین طرح شد که آیا برای گنگ‌دژ و سیاوش گرد که هر دو بر اساس نظمی دقیق و نقشه‌ای از پیش اندیشیده ساخته شده‌اند، می‌توان نمونه و مصداقی

در بین آثار تاریخی ایران تصور کرد؟ و آیا می‌توان آثار مربوط به دوره ساسانی مثل بیشاپور و کاخ فیروز آباد که آثار قابل توجهی از آنها باقی مانده را به عنوان نمونه‌هایی بر اساسی چارچوب و الگوهای موصوف در سیاوش گرد (گنبدهایی که همه جا را گرفته و سر به آسمان می‌سایند، ایوان‌ها، حیاط‌ها و باغ‌ها) دانست؟ در پاسخ به این سؤال این نکته عنوان شد که تطبیق دادن امکان با توصیفات شاهنامه بسیار دشوار بوده و توصیفات موجود در اسناد ادبی گاه متناقض و اغلب فاقد امکان برای تشخیص مصداق است. در نتیجه علیرغم اینکه منابع باستان‌شناسی نقاط ثابت تاریخ هستند و از آنجا که این علم دوران کودکی خود را در ایران سپری می‌کند و نمی‌تواند به همه محتوای تاریخی ایران دست پیدا کند، استفاده از منابع الهام دیگر همچون زبان‌شناسی و اسطوره‌شناسی، با رویکردی علمی و تحلیلی، برای تدقیق تاریخ فرهنگی ایران ضروری است. جلسه با نقل داستان تقسیم سرزمین آریایی توسط شاه «آفریدون» میان سه فرزندش، در شب یلدا، خاتمه یافت.

پی‌نوشت

* کارگاه نظریه‌های نو گزارش مجله منظر از کارگاه‌های تخصصی مرکز پژوهشی نظر است که در آن صاحب‌نظران برای نخستین بار یافته‌های نوین خود را که در اثر تأمل در موضوع قدیم به دست آورده‌اند به بحث می‌گذارند. این نظریه‌ها به تدریج در قالب مقاله‌های مستقل به طور مشروح عرضه می‌شود.
۱- در مقابل، دیدگاه دیگر بر آن بود که از متون ادبی و حماسی نباید انتظار تصویری داشت، بلکه صفت‌ها و معیارهای مطلوبیت منظر و معماری را با ذکر واسطه‌هایی که بعضاً تشابه اسمی با عناصر واقعی معماری دارند، بیان می‌کنند.

Architecture According to Ferdowsi*

Reported by: Nafiseh Seyyede

As of now I shall narrate a story, to retell meritorious ancient utterances Praises for the Lord, the creator of the universe, who created the ulterior explicitly As he possesses the entity and nonentity, all beings are in pair and the Lord is One

On the verge of Yalda night (the longest night of the year in Persian traditions) and birthday of Dr. "Ali Akbar Sarfaraz", veteran of Iran Archaeology, the 13th workshop of new theories was held by his presence and attendance of Ms. "Mahin Banoo Asadi", the writer, poet, literary scholar and journalist.

Ms. Mahin Banoo Asadi is among the few women who have kept the art of reading shahnameh unceasing in the land of Iran. She began her speech in the name of God and with the introduction of the Shahnameh as the "Eminence Tradition" narrating the people of knowledge and various arts and sports as well as depicting architectural elements (Kang Dej Hovakht, Kang Dez and Gang Dej) explaining the history and description of Kang Dej and Siavashgard Gord in Siavash narratives.

So the story begins with Siavash going off to Turan, marrying Afrasiyab's daughter, Farangiss to go to a place where a fort (Gang Dej) is supposed to be built.

Assadi describes this poem of Shahnameh as a beautiful poem which re-tells moral lesson beyond the descriptions provided in the body of the poem.

Our ancestors have built their cities in conformity with the environmental context. The environment was the priority for the ancient people, unlike the modern approach which destroys trees to build cities. She continued to describe the architecture and detailed genius calculations in constructing the Kang Dej fort by reading the poems narrating Siavash and the fort.

*With width and length multiplied by thirty, if a Persian man measured
Built on the high peak of the mountain (approximately 10 km) ,
which makes a man fatigue to climb to
Constructed from stone, plaster and marble, as well as unknown
priceless gems*

With the height over than two hundred feet, and width about thirty-five

These delicate precise descriptions are obvious in Siavashgard narratives. Having built the Kang Dej fort which was impossible to be conquered by arrows and catapults, he decided to build an idealistic city. Thus, he built a city almost 15 km in length and width with a magnificent palace and an enormous portico and beautiful domes on each side of the palace in garden of tulips and hyacinth flowers. This place was called Siavashgard, having quite a reputation for its beauty above the beauty of China and India which drew tons of people for a visit of this city.

*Holding magnificent porticos, palaces and courts, built in
elegant gardens*

*There he has built a paradise-like city, in a plain of tulips and
hyacinth flowers*

*Thereupon adorned the porticos, with drawings depicting kings,
banquets and battles*

*Of Afrasiab and his army, also of Piran and the vindictive Garsivaz
With enormous domes, that are extended to the heights of the sky*

The session was followed by questions and opinions about Siavashgard-narratives. The audience mainly asked whether there is a real identical build-

ing in Iranian historic relics matching Gang Dej and Siavashgard since they were both implemented on the basis of precise and speculated plans. And, is it possible to recognize Sassanid historic buildings such as Bishapoor and Firooz Abad Palace (with enormous domes, porticos, courts and gardens) as a sample and a framework for descriptions in Siavashgard? However, associating these places with Shahnameh descriptions and literal depictions is often anomalous or improbable to discern. Although archaeological sources are consistent facts in history, they are new sources which can not define the historic content of Iran. Thus, applying other sources of inspirations including linguistics and mythology with a scientific analytic approach is essential for scrutinizing Iranian cultural history.

The session was eventually finished by narratives about Shah Afaridoun dividing the land of Arya among his three children at Yalda night.

Endnote

*. New Theories is a section of MANZAR academic journal which is dedicated to the specialized workshops of Nazar Research Center that has started since 2009. It provides an opportunity for academics to share and discuss their findings as the result of delving into ancient themes. These theories are presented to readers as comprehensive reports.

1. There was also a different approach that one should not expect real illustrations from literal and epic texts, they only express desirable qualities and criteria of landscape and architecture through means which might be nominally similar with real architectural elements.

